

Employers' Experience with Engaging Addictologists

Lososová, A., Svěcená, K., Miovský, M.

Charles University, First Faculty of Medicine, and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Prague, Czech Republic

Citation | Lososová, A., Svěcená, K., Miovský, M. (2020). Zkušenosti zaměstnavatelů s uplatněním profese adiktologa. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 3(1), 22–30.

Background | Recent decades have witnessed the emergence of the new profession of an addiction specialist. Having analysed the Czech study programme in “Addictology”, we identified a need for feedback on how successful the graduates are in finding a job and in integrating into the existing services. Such a study has not been conducted yet in the Czech Republic.

Aims | The aim was to ascertain the rate and characteristics of the employability of addictology graduates on the labour market as seen by their potential employers. **Methods** | The population consisted of employers from among addictological services. They were selected in such a way as to represent all regions of the Czech Republic and all types of organisations. A total of 18 organisations were finally included in the sample. Semi-structured interviews were conducted. The data was transcribed into electronic form, coded, categorised, and described. All ethical principles were observed.

Findings | We identified more than 40 addictology

graduates in the organisations. Only one organisation did not employ anyone with the qualification of an addictologist. Half of the graduates worked in the position of an “addictologist”, which is closely linked to working in healthcare services and to index interventions covered by health insurers. In social services, the status of “other professionals” is used for addictology graduates. The average monthly salary received in the organisations by graduates without much work experience was CZK 21,400. The employers appreciated the addictologists' expertise in healthcare and their narrow specialisation. Demand for the profession exists. While employers are interested in engaging addictologists, they wish to have knowledgeable and reliable staff in general. **Conclusions** | The survey generated key information about the process of integrating the profession of an addictologist into the labour market in the Czech Republic. The findings show the employers' positive experience with engaging addictology graduates and a relatively high rate of their employability.

Keywords | Addictology – Employer – Employability – Graduate – Healthcare – Social service

Submitted | 7 October 2019

Accepted | 9 December 2019

Grant affiliation | The survey and this paper were supported by the Institutional Plan (IP) of the Ministry of Education, Youth, and Sports 2019-2020, No. 236078-5, the Grant Agency of Charles University, No. 124317, and an institutional grant provided by Charles University, No. PROGRES – Q06/LF1.

Correspondence address | Amalie Lososová, PhD, Charles University, First Faculty of Medicine, and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

amalie.lososova@lf1.cuni.cz

Zkušenosti zaměstnavatelů s uplatněním profese adiktologa

Lososová, A., Svěcená, K., Miovský, M.

Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Klinika adiktologie

Citace | Lososová, A., Svěcená, K., Miovský, M. (2020). Zkušenosti zaměstnavatelů s uplatněním profese adiktologa. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 3(1), 22–30.

Východiska | V posledních desetiletích hovoříme o vynoření se nové profese adiktologa. Na základě analýzy českého studijního programu adiktologie jsme identifikovali potřebnost zpětné vazby v podobě informací, jak se absolventům specializované disciplíny daří při vstupu na trh práce a při integraci do existujících služeb. Studie v takovém rozsahu nebyla v ČR dosud provedena. **Cíle** | Cílem bylo zjistit míru a charakteristiky uplatnitelnosti absolventů adiktologie na trhu práce z pohledu jejich potenciálních zaměstnavatelů.

Metody | Výzkumný soubor byl tvořen zaměstnavateli z řad adiktologických služeb. Výběr zaměstnavatelů odrážel zastoupení všech krajů ČR a všech typů organizací. Celkem bylo zapojeno 18 organizací. Se zaměstnavateli byla realizována polostrukturovaná interview. Data byla transkribována do elektronické podoby, kódována, kategorizována a popsána. Etické otázky byly dodrženy. **Výsledky** | V organizacích jsme identifikovali více než 40 absolventů adiktologie,

pouze jedna organizace nezaměstnává nikoho s kvalifikací adiktologa. Polovina absolventů působí na pozici „adiktolog“, ta má významný vztah k práci ve zdravotnickém zařízení a k vykazování výkonů zdravotní pojišťovně. V sociálních službách je využívána pozice „další odborný pracovník“. Průměrná výše mzdy v organizacích byla pro absolventa bez praxe 21 400 Kč. Zaměstnavatelé oceňují zdravotnické znalosti a úzkou specializaci adiktologů. Poptávka po profesi adiktologa je, zaměstnavatelé mají převážně o adiktology zájem, jednoznačně však preferují kvalitní zaměstnance obecně. **Závěry** | Výzkum přinesl klíčové informace o procesu integrace profese adiktologa na trh práce. Zjištění ukazují na pozitivní zkušenosti zaměstnavatelů se zaměstnáváním absolventů adiktologie i na relativně vysokou míru jejich pracovní uplatnitelnosti.

Klíčová slova | Absolvent – Adiktologie – Pracovní uplatnitelnost – Sociální služba – Zaměstnavatel – Zdravotnictví

Došlo do redakce | 7. října 2019

Přijato k tisku | 9. prosince 2019

Grantová podpora | Vznik článku byl podpořen v rámci Institucionálního plánu (IP) MŠMT 2019-2020 č. 236078-5, Grantovou agenturou Univerzity Karlovy, č. 124317 a Univerzitou Karlovou v rámci projektu PROGRES č. Q06/LF1.

Korespondenční adresa | Mgr. et Mgr. Amalie Lososová, Ph.D., Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze, Apolinářská 4, 128 00 Praha 2

amalie.lososova@lf1.cuni.cz

1 ÚVOD

Vznik studijního oboru adiktologie byl logickým vyústěním předchozích snah o vzdělávání pracovníků v drogových službách (Miovský et al., 2014a). V roce 2005 bylo zahájeno studium oboru adiktologie, který se zabývá užíváním návykových látek, prevencí a léčbou poruch a onemocnění s tím souvisejících, zahrnuje také problematiku nelátkových závislostí, regulaci a výzkum. Obor naplňuje požadavky na aplikaci evidence-based přístupu k návykovým látkám (Miovský, 2007). Profiluje se jako samostatný zdravotnický obor, který je nyní v roce 2018 akreditován jak na bakalářské, tak navazující magisterské a doktorské úrovni, v obou formách, tj. prezenční a kombinované.

Nelékařská zdravotnická profese adiktologa je definována zákonem č. 96/2004 Sb. Adiktologem se stává absolvent bakalářského studijního programu adiktologie, „který zprostředkovává studentům klíčové znalosti, dovednosti a kompetence nezbytné pro provádění dobré a na důkazech založené prevence a léčby závislostí“ (Gabrhelík & Miovský, 2014, p. 204). Následně může vykonávat své povolání samostatně, bez odborného dohledu dalších pracovníků. Činnost adiktologa vymezuje vyhláška č. 55/2011 Sb., adiktolog má v současnosti k dispozici 6 zdravotních výkonů (Sklenář, 2016), které byly publikovány v Sazebníku zdravotních výkonů s platností od 1. ledna 2014 (Vyhláška č. 421/2013 Sb.), a je tedy schopen poskytovat odbornou péči hrazenou z veřejného zdravotního pojištění.

Profesionalizace a proces vzdělávání jsou pomyslným vrcholem oboru, univerzity by měly mít zájem na tom, aby její absolventi nacházeli ve společnosti uplatnění. Výzkumy uplatnitelnosti jsou klíčovou zpětnou vazbou, která umožňuje zhodnocení, ale i rozvoj studijního programu. Cílem výzkumu bylo získat informace o prvních zkušenostech se zaměstnáváním profese adiktologa v adiktologických službách, a to od hlavních zaměstnavatelů v ČR.

2 METODOLOGIE

2.1 Cíle a výzkumné otázky

Cílem výzkumu bylo zjistit charakteristiky uplatnitelnosti profese adiktologa na trhu práce ze strany potenciálních zaměstnavatelů v oboru adiktologie.

Výzkumné otázky:

- Kolik organizací zaměstnává osoby s kvalifikací adiktologa? Za jakých podmínek?
- Jaké zkušenosti mají zaměstnavatelé s profesí adiktologa?
- Jak zaměstnavatelé hodnotí odbornou přípravu absolventů adiktologie?
- Jaká je v oboru adiktologie poptávka po profesi adiktologa?

2.2 Výzkumný soubor

Pro zmapování velikosti základní populace byl využit portál Mapa pomoci (<https://www.drogy-info.cz/mapa-pomoci/>), kde byly vygenerovány organizace působící v jednotlivých krajích ČR. Cílem bylo obsáhnout komplexitu oboru adiktologie, a tedy vybrat minimálně jednu organizaci za každý kraj s počtem zaměstnanců nad 50 a zahrnout do vzorku organizace různého statusu. Osloveno bylo celkem 24 organizací, na výzvu reagovalo 18 z nich, ty tvoří výzkumný soubor.

V souboru bylo 9 nestátních neziskových organizací, 6 státních organizací, 1 soukromá psychiatrická nemocnice a 2 příspěvkové organizace zřizované krajem. Tři organizace poskytují výhradně sociální služby, 7 organizací výhradně služby zdravotní a 8 organizací má registrované jak sociální služby, tak alespoň jednu službu registrovanou jako zdravotní.

V managementu převažovali lékaři-psychiatři, celkem v 9 organizacích fungují na nejvyšší pozici. Šest organizací je vedeno sociálním pracovníkem, pouze 3 vedoucí jsou však vzděláni čistě v sociální práci. Jeden má současně dokončené vzdělání v psychologii, dva další v adiktologii. Tři další respondenti mají kvalifikaci adiktologa, dva mají vzdělání v pedagogice a jeden se specializoval přímo na vedení organizací a ekonomii. Průměrná doba v managementu organizace byla v době sběru rozhovorů (léto 2017) 11,8 let. Všichni respondenti pracovali v dané organizaci již předtím, než se dostali do vedoucí pozice.

2.3 Metody tvorby a analýzy dat

Data byla získána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, které byly nahrávány za využití audiotechniky, data byla převedena do textové podoby formou doslovné transkripce. Zpracování dat proběhlo metodou kódování s poznámkováním, rozřídění a následné kategorizace. Výsledky jsou prezentovány v deskriptivní podobě a doplněny přesnými výpověďmi respondentů.

2.4 Etické otázky

Výzkum byl dobrovolný, respondenti měli možnost kdykoliv od studie odstoupit ukončením rozhovoru. Souhlas byl získán konkludentně, kdy odesláním potvrzujícího e-mailu k realizaci rozhovoru souhlasili respondenti s účastí ve výzkumu a zpracováním výsledků. Data týkající se názvu organizací, jmen jejich zástupců, krajů, kde organizace působí, i všech dalších údajů vedoucích k identifikaci byla anonymizována. S účastí na studii nebyly pro respondenty spojeny žádné náklady ani jiné závazky. Design studie byl schválen Etickou komisí Všeobecné fakultní nemocnice v Praze pod číslem 117/16 Grant GAUK 1. LF UK.

Absolvent Bc.	Absolvent Mgr.	Absolvent Bc. i Mgr.	Student adiktologie	Kvalifikační kurz	Uznaná kvalifikace
28	1	11	7	1	36

Tabulka 1 | Počet osob s kvalifikací adiktologa v organizacích

3 VÝSLEDKY

Z 18 organizací pouze jedna nezaměstnávala nikoho s kvalifikací adiktologa. Další dvě zaměstnávají absolventy adiktologie, kteří však současně mají jinou kvalifikaci, a výhradně pro tuto byli přijati. Tito absolventi byli započítáni do celkového počtu adiktologů v organizacích (Tabulka 1).

V 17 organizacích, které zaměstnávají adiktology, bylo celkem 40 absolventů a 7 současných studentů adiktologie.

Důvody, proč zaměstnavatelé mají zájem o profesi adiktologa, budou zmíněny níže, zde budou uvedeny komentáře respondentů, kteří adiktologa nezaměstnávají anebo jeho kvalifikaci nevyužívají. Důvody zahrnují pohled na adiktologické služby spíše v rovině sociální, respektive komplexní, nevýhodnost vytváření adiktologických ambulancí, kde by profesi adiktologa mohli specificky využít, a obavy, že by adiktolog musel být ve zdravotnictví zaměstnán na úkor úvazku zdravotní sestry. U tří respondentů, kterých se tento bod týká, se shodně objevuje neznalost kompetencí adiktologa, nejistota, jak by ho mohli uplatnit.

„Nevím, proč je nemáme, možná je to tím, že nemáme žádnou adiktologickou ambulanci. Když už potřebujeme tu zdravotní část, tak jdeme do psychiatrie.“

„Nikdo se sem nikdy nehlásil. Cíleně adiktologa nehledáme, podle vyhlášky máme mít zdravotní sestry. Adiktolog by tu musel být na úkor sester nebo psychologů, to si nemůžeme dovolit.“

3.1 Typy zařízení

Absolventi adiktologie se objevují napříč celým kontinuem adiktologických služeb, jak jej definují Standardy odborné způsobilosti. Přehled počtu absolventů v jednotlivých typech služeb je zobrazen v Tabulce 2.

3.2 Pracovní pozice

Adiktologové se objevují na pozicích, které se vztahují k jejich další kvalifikaci (lékař, zdravotní sestra), nebo na jiných pozicích, jako jsou režimový terapeut, terénní pracovník. Hlavní pozicí je adiktolog, tato odpověď se vyskytla v 10 případech. Dále pozice sociální pracovník, na té funguje 6 absolventů, tři mají pozici další odborný pracovník v sociálních službách a dva fungují na pozici pracovníka v sociálních službách, všichni dle zákona č. 108/2006 Sb. Dva absolventi mají také pozici vedoucího služby.

Typ služby	Počet adiktologů
Ambulantní služby	20
Nizkoprahové služby (KC, TP)	13
Střednědobá ústavní léčba	7
Terapeutické komunity	6
Primární prevence	4
Následná péče, doléčování	3
Detoxifikace	2
Vedoucí služby	2
Vězeňství	1

Tabulka 2 | Počet absolventů adiktologie v jednotlivých typech služeb

Důvody pro obsazování adiktologů do jiných pozic jsou různé. V případě adiktologů-zdravotních sester se ukázaly limity personální (číselník VZP k personálnímu zajištění) a skutečnost, že katalog prací zařazuje adiktologa do kategorie s horšími podmínkami, než má zdravotní sestra. Pozice další odborný pracovník v sociálních službách je využívána jako alternativa jak adiktologa zaměstnat jako zdravotnického pracovníka v sociální službě a zachovat si možnost získat dotace na jeho mzdu, nicméně zaměstnavatelé mají obavu, že to není právně zakotvené, a tedy akceptovatelné.

„Máme pět sociálních služeb, všichni víme, že jsou to adiktologické služby, ale podle zákona jsou sociální, máme tam hlavně sociální pracovníky a pracovníky v sociálních službách. Od začátku jsme adiktologa registrovali jako jiného odborného pracovníka, jako zdravotníka, tím pádem mu běžela praxe jako adiktolog zdravotník a šel zapisovat do sociální služby.“

Nicméně objevují se i limity na straně samotných absolventů: „Já vím, že adiktologové absolventi se nebrání jít na jinou pozici.“

Pozice adiktolog je nejčastěji spojena se zařazením v adiktologické ambulanci, „...jsou to právě ti v ambulanci v tom zdravotnickém zařízení, protože ti dělají adiktologa i na pojišťovnu, ale ti ostatní, co jsou v sociálních službách, ti jsou ten jinej odborný pracovník“.

V některých organizacích to vyřešili tak, že pozici nazvali obojetně, tj. adiktolog-sociální pracovník. Souhrnně je možné říci, že „...největší vliv na to, jestli je člověk na pozici adiktologa, nebo ne, nebo jestli je ta pozice vůbec vytvořená, mají zdroje. Jestli nás někdo klasifikuje jako sociální službu, třeba káčko, tak pak tam není místo pro adiktologa“.

3.3 Fáze zaměstnání adiktologů

Absolventi adiktologie nastupovali do zaměstnání v různých fázích svého pracovního a vzdělávacího procesu. Devět absolventů ve službách pracovalo již předtím, než se rozhodli studovat adiktologii, osm absolventů nejprve dokončilo studium a poté hledali zaměstnání v oboru. Tři adiktologové nastoupili do zaměstnání již v průběhu studia adiktologie.

Mezi způsoby hledání zaměstnanců z řad adiktologů patří mimo jiné odborná praxe, kterou studenti v rámci studia povinně plní:

„...byla u nás na praxi a měli jsme s ní dobrou zkušenost, a pak jsme hledali nového kolegu, adiktologa, tak cíleně jsme ji oslovili. Asi se dá říct, že ta praxe je pro nás příležitostí si toho člověka okouknout.“

Doba, po jakou organizace zaměstnávají adiktology, je ovlivněna skutečností, že někteří mají i jinou předchozí kvalifikaci, a tedy jsou v oboru již dlouho, nejdelší doba byla 27 let. Naopak nejkratší dobu v zaměstnání měl absolvent pracující 1 rok. Průměrná doba působení adiktologů s dokončeným vysokoškolským vzděláním adiktologie v oboru byla 9 let.

3.4 Motivace zaměstnat adiktologa

Primární motivací zaměstnavatelů je najít kvalitní pracovníky, nikoliv cíleně jednu profesi, ať se jedná o adiktologa, nebo např. o sociálního pracovníka. Případně mají stanovené požadavky na danou pozici a konkrétní obor vzdělání není specifikován (*„Když hledáme nového pracovníka, nehledáme adiktologa nebo sociálního pracovníka, my hledáme pracovníka do káčka, uvádíme možné kvalifikace, ale nespecifikujeme přímo.“*). Pakliže by se sešli uchazeči o zaměstnání s různým vzděláním, ale stejně kvalitními osobnostními předpoklady, zdá se, že vzdělání v adiktologii může být výhodou. Objevují se i výhradně pozitivní hodnocení a zájem zaměstnat adiktology. Mezi důvody patří kvalita a rozsah vzdělání, dobré zkušenosti s absolventy, které už organizace zaměstnaly, či možnost uplatnit adiktology v nově se rozvíjejících adiktologických ambulancích.

„Ta dobrá zkušenost, protože adiktologové, který zaměstnáváme, jsou dobrý kolegové a dobrý terapeuti a vzdělaní lidi, a další motiv je, že jdeme v organizaci za tím, co je v koncepci sítě, takže chceme postupně vytvářet síť ambulantních zařízení a budeme tam potřebovat adiktology.“

3.5 Plat adiktologů

V oblasti odměňování pracovníků s kvalifikací adiktologa panují relativně velké rozdíly. Jsou dány typem odměny, statusem zařízení, délkou praxe, příplatky apod. Služby navíc narážejí na limity, např. adiktolog jako zdravotnický pracovník nemůže být placen dotacemi ze sociální sfé-

ry (respektive může, je-li zařazen jako další odborný pracovník, nicméně zdá se, že ochota hradit tyto pozice není vysoká). Dále jde o mzdový limit v sociálních službách, kde nad stanovený rámec mzdy není možné dosáhnout, nemá-li organizace zajištěné vícezdrojové financování.

Podle zdravotnických tabulek se absolvent adiktologie může pohybovat v 10. a 11. třídě, dle úrovně vzdělání. Na plat má v oblasti zdravotnictví vliv také personální normativ zdravotních pojišťoven. Nicméně organizace si mohou tabulky nastavit podle svých vnitřních směrnic a pak se úrovně liší. Prakticky se to odrazí v tom, že není rozdíl v odměňování sociálních a zdravotnických pracovníků.

Průměrná výše hrubé měsíční mzdy/platu se u absolventů pohybuje na částce **21 400 Kč**, rozdíly mezi jednotlivými typy organizací jsou nepatrné. U pracovníka s praxí je průměrná částka **31 100 Kč**. Na vedoucí pozici se plat pohybuje okolo 30 tisíc Kč.

3.6 Náplň práce a kompetence adiktologa

V rozhovorech se stíraly hranice mezi kompetencemi a náplní práce. Náplň práce zahrnovala některé obecné činnosti, nehledě na profesi zaměstnanců, výraznější rozdíly se objevovaly v souvislosti s typem služby. Obsah práce záleží také na tom, z jakých zákonů či nařízení daná organizace vychází.

Ambulantní léčba:

- Diagnostika
- Poradenství
- Terapie

Nízkoprahové služby:

- Testování
- Zdravotnické ošetření

Terapeutická komunita:

- Vedení individuální a skupinové terapie (závisí na tom, zda má adiktolog ukončený psychoterapeutický výcvik)
- Vzdělávání klientů
- Zátěžové programy
- Psaní doporučení
- Zdravotní péče o klienty
- Odběr biologického materiálu
- Testování klientů na infekční onemocnění

Náplň práce nezahrnovala výkony, které adiktolog dle zákona provádět nemůže, a činnosti, které jsou buď historicky anebo legislativně přisuzovány jiným profesím:

- Odběr biologického materiálu (někde včetně moči, kterou odebírají striktně zdravotní sestry)
- Vedení individuální terapie („to dělá psycholog“)
- Sociální práce v užším slova smyslu

- Příjmové vyšetření, propuštění pacienta
- Podání léků

Někteří respondenti nevnímají specifické kompetence adiktologů, zejména v nízkoprahových službách: „*Jsou kompetentní ke stejným věcem jako jejich kolegové, možná jinak jsou kompetentní z hlediska zákonných norem, že adiktolog by možná mohl dělat ty odběry a sociální pracovník by neměl, ale to takto v těch KC dělat nejde, musí to dělat ten, kdo tam je.*“

Jiní uváděli jasně, co je v kompetenci adiktologů, případně pojmenovávali obsah jejich práce v dané organizaci: „*U nás adiktolog rovná se terapeut, má docela velký kompetence, sám řídí tu práci s pacientem v rámci skupinové i individuální terapie. Komunikuje s rodinou svých klientů, komunikuje s následnou péčí, píše doporučení, u nás si terapeuti řídí celý terapeutický proces.*“

„*Úplně si neumím představit v nízkoprahových službách jeho postavení, umím si ho představit spíše jako vedoucího týmu, kdo bude nastavovat strategie, koncepce, možná řídit terénní programy, ale představit si ho dlouhodobě jako terénního pracovníka neumím.*“

Kompetence je tak možné rozdělit do kategorií, které uvádí *Tabulka 3*.

Které kompetence adiktologovi chybí:

- vést dlouhodobou systematickou psychoterapii
- odebírat biologický materiál
- podat léky

Hranice kompetencí adiktologa:

„*Mám zkušenost, že např. na základě výsledků moči zvolili, že pacienta vyloučí, svolali si tým bez doktora, potom zavolali zastupujícího doktora, tomu to oznámili. Já přijdu a pacient propuštěný, jsem vděčná za to, že jste to zvážili, ale kdo z vás má kompetenci číst výsledek laboratorního vyšetření. Vy můžete navrhnout, ale ne rozhodnout.*“

4 DISKUZE

Profesi adiktologa označujeme pojmem generický pracovník (Miovský et al., 2015), integruje v sobě znalosti a dovednosti od prevence přes léčbu a sociální rehabilitaci k harm reduction a veřejnozdravotním intervencím i k oblastem zahrnujícím výzkum, protidrogovou politiku či státní správu. V zahraničí je však tento pojem využíván odlišně. Např. Adams et al. (2017) hovoří o generickém pracovníkovi jako o odborníkovi, jenž má primární vzdělání v obecnější disciplíně (např. medicína, psychologie, sociální práce), a teprve následná specializace mu přinese schopnost působit v oboru adiktologie. Někteří zaměstnavatelé podporují spíše tento koncept, navíc řada pracovníků v adiktologických službách, kteří měli původně jinou kvalifikaci, si v průběhu doplnila vzdělání v adiktologii a v praxi pak vhodně kombinují obě disciplíny. Tato dichotomie v pojetí profesionálů v adiktologii, mají-li být specialisty per se, anebo se specializovat po dokončení vzdělání v jiné disciplíně, vede k polemice, zda je generičnost adiktologů pro praxi spíše výhodou, anebo prvkem vzbuzujícím nejistotu a obavy, ať ze strany zaměstnavatelů ve smyslu, zda je možné v jednom člověku obsáhnout všechny oblasti, či ze strany služeb jako takových, kdy se hovoří o nutnosti zajištění multidisciplinárních týmů spíše než multidisciplinárních odborníků. Je důležité zdůraznit a stále opakovat, že profese adiktologa není v českém systému proto, aby nahradila jiné odbornosti, ale aby doplnila jejich kvalifikace a umožňovala přemostění v podobě jakéhosi prostředníka v komunikaci a koordinátora péče o klienta (Miovský, 2014). Adiktolog naopak může být výhodný právě pro svůj přesah do zdravotnictví, protože psychiatrů a lékařů specializovaných v oboru návykových nemocí je silný nedostatek nejen v České republice (National Council for Behavioral Health, 2017; SAMHSA, 2006; Soyka & Gorelick, 2008).

Objevuje se také obava související s dělením adiktologie na služby zdravotní a sociální, respondenti z velké části provozují organizace registrované jako sociální služby, oproti tomu adiktolog je dle zákona profesí zdravotnic-

Přímá práce s klientem/pacientem	Přímá práce s klientem/pacientem	Administrativní činnost	Vedení služby	Směrem ven z organizace
Přijmout klienta	Sestavit individuální plán	Vedení (zdravotnické) dokumentace	Řízení týmu	Fungování v síti služeb, komunikace směrem ven
Odebrat anamnézu	Vést terapeutický proces, fungovat v pozici garanta	Koncepční činnost	Řízení služby	Jednání s okolím
Provést vstupní vyšetření	Vést (skupinové) poradenství	Zpracování a vykazování dat	Delegování úkolů	Spolupráce s dalšími odborníky a zařízeními
Provést základní diagnostiku	Edukovat klienty	Návrhy na rozvoj služeb	Administrativa programu	
Uzavřít kontrakt	Přinést téma na supervizi		Zajištění technického zázemí	
Navrhovat změny farmakoterapie, indikaci k somatickému vyšetření	Plánovat návazné služby			
Hodnotit terapeutický proces				

Tabulka 3 | Kategorie kompetencí adiktologa dle zaměstnavatelů

kou. Ruku v ruce pak jde obava o existenci služeb v případě, že by docházelo k „pozdravotničfování“ celého oboru, a tím ke ztrátě multidisciplinarity. Zajímavý rozpor se objevil v praxi, kdy část zaměstnavatelů velmi kvitovala zdravotnický základ adiktologie a část byla výrazněji proti tomuto, podle nich zužujícímu, pohledu. Je vhodné připomenout, že první dlouhodobé kurzy pro pracovníky v adiktologických službách, řadu let předtím, než vůbec vznikla myšlenka studijního programu, byly vystavěny na zdravotnické platformě. Oba byly realizovány ve spolupráci nestátních neziskových organizací a zdravotnických institutů (Kalina, 2007; Miovský, 2007). Ani tehdy však nebylo cílem přiklonit toto vzdělávání na jednu stranu, ale propojit je a umožnit tak rozvoj oboru jako celku.

Pracovní pozice, na kterých absolventi adiktologie působí, se velmi liší, zdá se, že výrazně i z důvodu legislativních předpisů, kterými se dané služby řídí. Tato skutečnost limituje některé služby v zaměstnávání adiktologů na pozice adiktologa. Adiktolog jakožto zdravotnický pracovník může působit ve zdravotnictví, jeho práce může být hrazena z dotací, případně ze zdravotního pojištění. Současně by ale měl mít možnost fungovat v sociálních službách v pozici dalšího odborného pracovníka a být hrazen z dotací Ministerstva práce a sociálních věcí. To, v jaké oblasti a na jaké pozici bude fungovat, by měla být volba konkrétní služby a adiktologa. Adiktolog je v tomto případě „obojetný“, nepochybně patří do obou typů služeb. Jako překážka se objevuje v praxi zkušenost, kdy odbory sociálních věcí v některých krajích neuznávají adiktologa jako dalšího odborného pracovníka v sociálních službách a zařazují ho výhradně buď jako sociálního pracovníka (v případě, že tuto kvalifikaci má), nebo jako pracovníka v sociálních službách, absolvuje-li kvalifikační kurz. Pro výkon druhé zmíněné pozice však dle zákona č. 108/2006 Sb. postačuje středoškolské vzdělání. Koucký, Ryška & Zelenka (2014) potvrzují negativní trend zaměstnávání vysokoškolsky vzdělaných absolventů na kvalifikačně nižších pozicích, s čímž souvisí také klíčová otázka finančního ohodnocení. Na základě výsledků, které ukázaly, že mít další kvalifikaci v jiném oboru může vést ke zvýhodnění na trhu práce v oboru adiktologie, se nabízí jedna z možností, jak pozici adiktologa snáze integrovat do sociálních služeb, a to snaha o dosažení kvalifikace sociálního pracovníka přímo, prostřednictvím absolvování studia adiktologie, absolvent by tak v jeden okamžik získal dvojí kvalifikaci (Kačírková, 2015).

Adiktology jsme našli ve všech typech adiktologických služeb, což odpovídá profilu absolventů adiktologie dle Akreditačního spisu (2011). Zdá se, že se profese postupně integruje nejen do zdravotnictví, ale i do sociálních a dalších služeb. Takto se objevily nemocnice, které adiktologa využívají i v roli poradce pro všechna oddělení, nikoliv specificky v rámci oddělení psychiatrie či adiktologické ambulance. Stávají se součástí ambulanci péče, kam přinášejí nový prvek adiktologických ambulancí. Ambulance jsou primárně vázané na profesi adiktologa, organizace, které se rozhodly ambulanci zřídit, dokonce hovoří o nutnosti zaměstnat adiktologa, a současně vy-

jadřují obavy, zda by takovou pozici měl zastávat absolvent bakalářského studia s krátkou dobou praxe. V těchto pozicích mnohde figurují tzv. uznání adiktologové. Zaměstnavatelé v provozu ambulancí spatřují řadu výhod v možnosti vykazování adiktologických výkonů pojišťovně, a tedy příjmu nezávislém na komunitním plánování či přidělování dotací, relativně stabilním, a navíc má ambulance lepší zvuk pro spolupracující instituce než např. kontaktní centrum. Limit může pro organizace představovat nutnost indikace psychiatra k adiktologickým výkonům. Také bodová hodnota výkonů není tak vysoká, aby se ekonomicky vyplatila ve službách, kde primárně působí psychiatr, jehož výkony jsou hodnoceny výrazně výše. Tyto faktory mohou snižovat zájem organizací o vznik adiktologické ambulance, zaměstnání adiktologa a usilování o smlouvu s pojišťovnou. Někteří zaměstnavatelé vyjadřovali skepsi, že by si ambulance na sebe byla schopna vydělat pouze ze zdrojů ze zdravotního pojištění.

Kromě klinických oblastí oboru se adiktologové uplatňují také v oblastech výzkumu, protidrogové politiky a státní správy. Jeden ze zaměstnavatelů vhodně připomněl, že dokud v těchto pozicích budou působit výhradně zástupci jiných profesí, budou tyto rozhodovat o vývoji oboru adiktologie, a doporučil, aby se obor na tuto oblast zaměřil.

Je patrná tendence k centralizaci adiktologů v Praze, zaměstnavatelé v některých krajích narážejí na jejich nedostatek, na nezáměr vracet se po studiích zpět do svých krajů. Z hlediska typu služeb se nejvýraznější nedostatek adiktologů ukazuje v nízkoprahových službách. Podle názorů zaměstnavatelů se zdá, že je zde výrazná tendence adiktologů směřovat k práci ve službách s tzv. vyšším prahem, právě k ambulancím provozům. Tento vývoj je do jisté míry pochopitelný i vzhledem k platnosti současné Koncepce sítě adiktologických služeb (Mioviský et al., 2014b) a startujícímu procesu úhrad adiktologických výkonů ze zdravotního pojištění. Na druhou stranu, výsledky mezi absolventy studia ukazují, že nízkoprahovými službami jich projde velká část, převážně mladších a bez delší praxe. Nízkoprahové služby tak fungují jako vstupní služba, kde adiktolog sbírá zkušenosti (Pavlovská, Mioviský & Vacek, 2018). Objevil se však i názor, že adiktologů je pro nízkoprahové služby škoda, že tam plně nevyužijí potenciál a vzdělání, které mají.

Finanční ohodnocení adiktologů se liší z hlediska délky praxe a pracovní pozice. Měsíční hrubá mzda absolventů bez delší praxe se pohybuje okolo 20 tisíc Kč. Podíváme-li se na odhady průměrné hrubé mzdy podobných pomáhajících profesí, vidíme, že adiktolog je ve srovnatelné kategorii se sociálním pracovníkem (19 tisíc), nutričním terapeutem (20 tisíc) i všeobecnou sestrou (22,5 tisíce Kč) (Profesia CZ, 2017). Výše se pohybují klinický psycholog a lékař. Zaměstnavatelé jsou si vědomi výše platů adiktologů a snaží se ho co nejvíce kompenzovat. Je téměř pravidlem, že mezi benefity zaměstnání patří podpora vzdělávání zaměstnanců (ať psychoterapeutického vzdělání, kurzů anebo právě studia adiktologie), kam patří nejen uvolnění ze zaměstnání, ale také

proplácení kurzů či cestovného. Plat je reálně nízký, obzvláště v případě absolventů těsně po dokončení studií a bez odborné praxe, nicméně stálo by za pokračování výzkumu toho, jakou představu o výši platu adiktologové mají, co je pro ně dostatečné ohodnocení. Zaměstnavatelé mají zkušenost, že absolventi adiktologie mají nereálná očekávání platu.

5 ZÁVĚR

Vzdělávání v konkrétní disciplíně by vždy mělo odrážet potřeby praxe. Cílem práce bylo podívat se na proces a výstupy tohoto cyklu v oboru adiktologie, který v ČR funguje od roku 2005, a to v podobě výzkumu pracovní uplatnitelnosti absolventů v již existujících, ale i nově vzniklých typech adiktologických služeb. Profese a s ní spojená identita adiktologa se rozvíjí v posledních desetiletích celosvětově, vymezuje se vůči ostatním disciplínám, proto je zásadní zabývat se evaluací tohoto procesu. Klíčová je komponenta výzkumu mezi potenciálními zaměstnavateli absolventů adiktologie, která přináší pohled reality oboru a reflektuje, jak se profese adiktologa integruje do stávajícího systému. Taková studie nebyla doposud v ČR realizována.

Zjištění se zdají být pozitivní, možnosti uplatnění absolventů adiktologie pokrývají celé spektrum adiktologických i souvisejících služeb, zahrnují klinickou práci

i výkon profese ve státní správě či managementu. Zaměstnavatelé hodnotí proces integrace adiktologa do praxe spíše kladnými slovy, dokládá to skutečnost, že pouze jedna organizace ze vzorku nezaměstnávala nikoho s kvalifikací adiktologa, dvě další pak tuto kvalifikaci u zaměstnance nevyužívaly. Jako vhodné se jeví opakování studie, rozšíření výzkumného souboru o další zaměstnavatele a využití metod kvantitativního výzkumu. Výsledky přinesly cennou zpětnou vazbu také pro poskytovatele vzdělávání a Českou asociaci adiktologů. Klíčové mezery jsou patrné v oblasti propagace oboru a šíření relevantních a srozumitelných informací o profesi adiktologa a její roli, a to mezi odbornou i obecnou veřejností.

Poznámka | Autoři děkují zaměstnavatelům, zástupcům zapojených organizací, za jejich ochotu se na studii podílet a za poskytnutá data.

Role autorů | Studie byla realizována v rámci doktorského studia první autorky AL, jejíž dizertační práci vedl MM. První autorka tak zpracovala design výzkumu a za supervize MM sebrala a vyhodnotila data, následně připravila počáteční podobu rukopisu a koordinovala jeho přípravu. KS se podílela na zpracování dat a přípravě konečné podoby článku. MM spolupracoval při přípravě článku. Všichni autoři přispěli ke vzniku článku a schválili konečnou podobu manuskriptu.

Konflikt zájmů | Bez konfliktu zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

Adams, P. J., Sellman, D., Newcombe, D., Adamson, S., White, S., Deering, D. & Todd, F. (2017). Postgraduate alcohol and other drug practitioner training in New Zealand: Significant influences. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, May 2017, 468–474, doi: 10.15288/jsad.2017.78.468.

Akreditační spis studijního programu adiktologie. (2011). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze.

Gabrhelík, R. & Miovský, M. (2014). Doktorský studijní program adiktologie. Editorial. *Adiktologie*, 14(3), 204–206.

Kačířková, R. E. (2015). *Evaluace prezenční formy bakalářského studijního oboru adiktologie z pohledu absolventů studia. [Evaluation of full-time form bachelor's study field of Addictology from the perspective of graduates]*. Praha, 2015. 156 s., 20 příl. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí práce Libra, Jiří.

Kalina, K. (2007). Vzdělávání v oboru, kterému říkáme adiktologie... *Adiktologie*, 7(2), 113–116.

Koucký, J., Ryška, R. & Zelenka, M. (2014). *Reflexe vzdělání a uplatnění absolventů vysokých škol. Výsledky šetření REFLEX 2013*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

Ministerstvo zdravotnictví ČR. Vyhláška č. 421/2013, kterou se mění vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů.

Ministerstvo zdravotnictví ČR. Vyhláška č. 391/2017 Sb., kterou se mění vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, ve znění vyhlášky č. 2/2016 Sb.

Miovský, M. (2007). Zdravotnický obor adiktologie: reflexe vzniku, současného vývoje a budoucího směřování kvalifikačního studia. *Adiktologie*, 7(2), 30–45.

Miovský, M. (2014). *Koncepce vzdělávání v oboru adiktologie pro období 2014–2020*. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze.

Miovský, M., Kalina, K., Libra, J., Popov, P. & Pavlovská, A. (2014a). Education in addictology in the Czech Republic: The scope and role of the proposed system [Rámec a role Koncepce vzdělávání v oboru adiktologie v České republice]. *Adiktologie*, 14(3), 310–328.

Miovský, M. (Ed.) et al. (2014b). *Koncepce sítě specializovaných adiktologických služeb v České republice*. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze.

Miovský, M., Miller, P., Grund, J.-P. C., Běláčková, V., Gabrhelík, R. & Libra, J. (2015). Academic education in addictology (addiction science) in the Czech Republic: Analysis of the (pre-1989) historical origins. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(5), 527–538, doi: 10.1515/nsad-2015-0050.

National Council for Behavioral Health. (2017). *The psychiatric shortage*. Causes and Solutions. Washington, DC.

Pavlovská, A., Miovský, M. & Vacek, J. (2018). Kde má adiktolog v ČR své místo na trhu práce? Výzkum pracovní uplatnitelnosti z pohledu absolventů studijních programů adiktologie. *Adiktol. Prevent. Léčeb. Praxi*, 1(3), 120–127.

Profesia CZ. (2017). *Platy v kategorii: Zdravotnictví a sociální péče*. Staženo 2017-08-18 z <http://www.platy.cz/platy/zdravotnictvi-a-socialni-pece>.

Sklenář, O. (2016). Úhrada zdravotní péče poskytované adiktologem se stala od roku 2016 realitou. Editorial. *Adiktologie*, 16(1), 4–5.

Soyka, M. & Gorelick, D. A. (2008). Why should addiction medicine be an attractive field for young physicians? *Addiction*, 104, 169–172, doi: 10.1111/j.1360-0443.2008.02330.x.

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2006). *Strengthening professional identity: Challenges of the addiction treatment workforce*. Rockville, MD: SAMHSA.

Zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činnosti souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.